

PRAWO MIĘDZYNARODOWE PUBLICZNE

SKRYPT WYKŁADU

KIERUNEK: FINANSE I BIZNES MIĘDZYNARODOWY

ROK AKADEMICKI: 2019/2020

WYKŁADOWCA: DR TOMASZ LACHOWSKI

AUTORZY SKRYPTU: DR HAB. MAREK WASIŃSKI

DR TOMASZ LACHOWSKI

Katedra Prawa Międzynarodowego i Stosunków Międzynarodowych

Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Łódzki

Łódź 2019

CECHY CHARAKTERYSTYCZNE SPOŁECZNOŚCI MIĘDZYNARODOWEJ I PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

Zawartość oraz działanie dowolnego systemu prawa zależą od środowiska (tj. głównie od cech społeczności), w którym system ten został stworzony. Przykładowo: w wyniku pewnych przemian społecznych, ekonomicznych i politycznych prowadzących do powstania instytucji niewolnictwa, w rzymskim prawie cywilnym zamieszczono zespół norm określających szczególny status osób należących do tej grupy.

Chcąc zatem wyjaśnić, czym jest prawo międzynarodowe i jak ono funkcjonuje, należy rozpocząć od przedstawienia szczególnych cech „środowiska”, w jakim to prawo tworzy się i jest stosowane. Tym „środowiskiem” jest społeczność międzynarodowa.

Wśród szczególnych właściwości (cech) społeczności międzynarodowej, możemy wyróżnić następujące (wyliczenie nie ma, rzecz jasna, charakteru wyczerpującego):

CECHA I. Najważniejszymi członkami społeczności międzynarodowej (która rządzona jest przez prawo międzynarodowe) są:

1. Państwa. Pojęcie „państwo” zostanie rozwinięte w dalszej części wykładu. W tym miejscu wyjaśnijmy, że **państwo**, to podmiot, który posiada:

- stałe terytorium,
- stałą ludność,
- rząd,
- zdolność utrzymywania stosunków z innymi państwami.

W chwili obecnej 193 państwa są członkami Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ). Członkami tej najważniejszej, uniwersalnej rządowej organizacji międzynarodowej mogą być wyłącznie państwa. Przyjęcie w poczet członków ONZ następuje na podstawie uchwały Zgromadzenia Ogólnego (zasiadają w nim wszyscy członkowie ONZ – uchwała zapada większością 2/3 głosów członków obecnych i głosujących), podjętej na wniosek Rady Bezpieczeństwa (15 państw, procedura głosowania omówiona jest w dalszej części wykładu).

Od państw jako podmiotów prawa międzynarodowego należy bezsprzecznie odróżnić tzw. quasi-państwa lub państwa nieuznawane (inne nazwy to **państwa de facto**, **państwa nielegalne**), np. Naddniestrzańską Republikę Mołdawską (Naddniestrze), Abchazję czy Cypr Północny. W sensie prawnym one nie istnieją, pozostając integralną częścią danego państwa macierzystego (odnośnie ww. przykładów, odpowiednio, Mołdawii, Gruzji czy Cypru). W sensie faktyczny „posiadają” terytorium, ludność oraz „władzę”, jednak – co do zasady –

sposób, poprzez który zostały utworzone nie może być zaakceptowany przez społeczność międzynarodową. To nielegalna secesja od państwa macierzystego (niespełniająca warunków secesji nadzwyczajnej, tzw. *remedial secession*), niejednokrotnie mogąca być zaklasyfikowana jako akt agresji podmiotu trzeciego.

Największa ilość *quasi*-państw znajduje się dziś w regionie post-sowieckim, ponieważ Federacja Rosyjska wykorzystuje tworzenie tego typu tworów na terytoriach suwerennych państw (byłych republik ZSRR) dla realizacji swojej polityki, tj. utrzymania bliskich sąsiadów (jak Ukraina, Mołdawia czy Gruzja) w rosyjskiej strefie wpływów oraz rozbijania euroatlantyckich aspiracji ww. państw. Ostatnim przykładem działalności Kremla w tym zakresie było stworzenie w 2014 r. na terytorium Ukrainy przy pomocy (udziale) tzw. prorosyjskich separatystów dwóch separatystycznych republik: „Donieckiej Republiki Ludowej” i „Ługańskiej Republiki Ludowej”. Obie jednostki powstały w sposób nielegalny, są wytworem trwającego do chwili obecnej aktu agresji Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie i z tego powodu nie mogą być uznane przez inne podmioty – członków społeczności międzynarodowej.

2. Rządowe organizacje międzynarodowe (Intergovernmental Organizations [IGOs], np. ONZ, Rada Europy, Unia Europejska, Unia Afrykańska, NATO, WTO).

Wyjaśnijmy w tym miejscu, że rządowe organizacje międzynarodowe to organizacje międzypaństwowe, które spełniają łącznie następujące warunki:

- a) zrzeszają państwa oraz inne podmioty prawa międzynarodowego,
- b) ustanowione zostały na podstawie umowy międzynarodowej (traktatu),
- c) rządzą się prawem międzynarodowym.

To odróżnia je od wszelkich porozumień politycznych zawieranych między państwami dla usprawnienia współpracy między nimi (np. Trójkąt Weimarski czy Grupa Wyszehradzka nie są organizacjami rządowymi międzynarodowymi, lecz jedynie platformami współdziałania między zainteresowanymi państwami) oraz tzw. pozarządowych organizacji międzynarodowych (Nongovernmental Organizations [NGOs], np. FIFA, UEFA, Międzynarodowy Komitet Olimpijski, Międzynarodowa Rada Rugby, Amnesty International, Human Rights Watch, Greenpeace), które:

- a) tworzone są głównie przez podmioty prywatne (np. osoby fizyczne, stowarzyszenia); oraz

b) ustanowione zostały w formie przewidzianej przez prawo krajowe (np. w formie stowarzyszenia prawa polskiego, szwajcarskiego etc.); podstawą prawną ich działania nie jest umowa międzynarodowa,

c) rządzą się prawem krajowym (np. UEFA jako stowarzyszenie prawa szwajcarskiego, działa wedle prawa szwajcarskiego).

Natomiast zarówno IGOs, jak również NGOs powinny być odróżnione od tzw. przedsiębiorstw wielonarodowych (MNC; Multinational Corporations – np. Shell), tj. podmiotów gospodarczych, prowadzących skoordynowaną działalność w więcej niż jednym państwie.

CECHA II: Państwa i rządowe organizacje międzynarodowe są jednocześnie głównymi (ale nie jedynymi) adresatami norm prawa międzynarodowego.

Znaczy to, że prawo międzynarodowe kształtuje przede wszystkim ich sferę praw i obowiązków, tzn. np.: określa sposób traktowania przedstawicieli dyplomatycznych i konsularnych, dopuszczalność użycia siły zbrojnej w relacjach między państwami, zasady zawierania i stosowania umów międzynarodowych, kształtuje zasady odpowiedzialności za czyny bezprawne, itd.

Można jednak wskazać szereg przypadków, w których adresatami norm prawa międzynarodowego są także inne podmioty niż państwa czy rządowe organizacje międzynarodowe.

Oto bowiem:

1. Niektóre normy prawa międzynarodowego rodzą prawa i obowiązki bezpośrednio dla (m.in.):

a) osób fizycznych.

Przykładem takiej sytuacji jest tzw. prawo petycji. Prawo petycji w tym kontekście oznacza, że osoba fizyczna lub prawna może, na podstawie umowy międzynarodowej, wnieść do organu międzynarodowego (np. sądu międzynarodowego) skargę przeciwko państwu w związku z rzekomym naruszeniem prawa międzynarodowego przez państwo. Prawo petycji odgrywa istotną rolę w procesie ochrony praw człowieka.

Przykładowo:

Konwencja europejska o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (EKPC; z 1950 roku)

Art. 34 Konwencji (której stroną jest 47 państw europejskich – z wyjątkiem Białorusi) stanowi: „Trybunał [Praw Człowieka w Strasburgu] może przyjmować skargi każdej osoby [...] która uważa, że stała się ofiarą naruszenia przez [państwo-stronę Konwencji] praw zawartych w Konwencji [np. prawa do prywatności, prawa do wolności wypowiedzi, prawa do wolności wyznania, prawa do sprawiedliwego procesu; **przyp. red. TL**]”.

Zauważmy, że prawo międzynarodowe (a konkretnie: umowa międzynarodowa) rodzi po stronie osoby fizycznej konkretne uprawnienie do złożenia skargi w sądzie międzynarodowym przeciwko państwu.

Inne wybrane przypadki prawa petycji:

- Konwencja o eliminacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z 1966 roku (177 państw-stron, w tym Polska)

Na jej podstawie utworzono Komitet do Spraw Eliminacji Rasowej, który m.in. rozpatruje skargi złożone przez osobę (lub grupę osób) przeciwko państwu stronie, które miało naruszyć Konwencję. Prawo do skargi przysługuje wyłącznie przeciwko tym państwom-stronom, które wyraziły zgodę na wszczynanie tej procedury wobec siebie (Polska wyraziła taką zgodę w 1998 roku);

- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 roku (168 państw-stron, w tym Polska).

Na podstawie Paktu utworzono Komitet Praw Człowieka. Komitet uprawniony jest m.in. do rozpatrywania skarg indywidualnych (jednostka przeciwko państwu stronie, które uznało kompetencję Komitetu do rozpoznawania tego typu skarg). Polska uznała kompetencję Komitetu do rozpatrywania skarg indywidualnych w 1991 roku;

- Konwencja o eliminacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 1979 roku (188 państw-stron, w tym Polska).

Komitet do Spraw Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet (utworzony na podstawie tej Konwencji) rozpatruje m.in. skargi indywidualne przeciwko państwom-stronom Protokołu dodatkowego do Konwencji (jest nią także Polska);

- Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania z 1984 roku (156 państw-stron, w tym Polska).

Utworzono na podstawie tej Konwencji Komitet przeciwko torturom, który m.in. ma kompetencję do rozpoznawania skarg indywidualnych (konieczne jest, by państwo uznało jurysdykcję Komitetu do rozpoznawania takich skarg. Polska uznała ją w 1993 roku).

Polska jest także stroną Protokołu fakultatywnego do Konwencji. Na jej podstawie państwo poddaje się procedurze wizytowania miejsc, w których mogą przebywać (bądź przebywają) osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia organu władzy publicznej.

Prawo międzynarodowe nie ogranicza się jednak do przyznawania osobom fizycznym pewnych praw. Określa także np. zasady ponoszenia przez nie odpowiedzialności karnej przed międzynarodowymi trybunałami karnymi w związku z popełnieniem: **ludobójstwa, zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości** (wymienione to tzw. zbrodnie międzynarodowe).

Sprawa Charlesa Taylora

Dnia 16 stycznia 2002 roku Organizacja Narodów Zjednoczonych podpisała z rządem Sierra Leone umowę międzynarodową, na podstawie której utworzono Sąd Specjalny dla Sierra Leone (SSSL; trybunał karny). Jego zadaniem było osądzenie sprawców najpoważniejszych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego i prawa Sierra Leone popełnionych w tym państwie po dniu 30 listopada 1996 roku („było”, ponieważ SSSL zakończył swoją działalność w 2013 r. Został zastąpiony przez Rezydualny Sąd Specjalny dla Sierra Leone, który zajmuje się wszystkimi pozostałymi sprawami o charakterze proceduralnym).

W 2003 roku Prokurator Trybunału wydał nakaz aresztowania urzędującego wówczas prezydenta Liberii: **Charlesa Taylora**. Wskazywano, że ponosi on odpowiedzialność za destabilizowanie sytuacji w Sierra Leone, w szczególności zaś za: dokonywanie zabójstw, akty przemocy, wykorzystywanie dzieci jako żołnierzy, porwania, przymuszanie do pracy, niszczenie mienia, ataki na osoby prowadzące akcje udzielania pomocy humanitarnej.

W 2003 roku (już po wydaniu nakazu aresztowania) Taylor zrezygnował z urzędu i przyjął azyl polityczny udzielony mu przez władze nigeryjskie. W 2006 roku, po wyborach prezydenckich w Liberii, Taylor został wydany władzom w Monrovi, te zaś przekazały go Trybunałowi. Postępowanie sądowe rozpoczęło się w czerwcu 2007 roku. W maju 2012 roku Taylor został uznany winnym zarzucanych mu czynów i **skazany na karę 50 lat pozbawienia wolności**. We wrześniu 2013 roku wyrok został utrzymany w toku postępowania apelacyjnego.

b) **osób prawnych** (np. spółek kapitałowych).

Przysługuje im np. prawo petycji (prawo skargi) do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (zob. wyżej).

Osoby prawne nie ponoszą natomiast (inaczej niż osoby fizyczne) odpowiedzialności przed międzynarodowymi trybunałami karnymi. Warto jednak wskazać, że społeczność międzynarodowa podejmuje pewne próby „modelowania” działań wielkich korporacji – tak, by nie prowadziły one do naruszeń praw człowieka - za pomocą instrumentów niewiążących prawnie (zaleceń, kodeksów postępowania). Będzie o nich mowa w dalszej części wykładu.

c) pozarządowych organizacji międzynarodowych.

Przypadków norm, których adresatami są te podmioty, jest jednak bardzo niewiele.

Przykładowo:

III Konwencja Genewska z 1949 roku o traktowaniu jeńców wojennych

Określa ona uprawnienia Międzynarodowej Organizacji Czerwonego Krzyża. Np. art. 126 stanowi: *„Przedstawiciele lub delegaci Mocarstw opiekuńczych będą uprawnieni do udawania się do wszystkich miejsc, w których znajdują się jeńcy wojenni, a zwłaszcza do miejsc internowania, uwięzienia lub pracy; będą oni mieli dostęp do wszystkich pomieszczeń używanych przez jeńców. Wolno im będzie również udawać się do miejsc odjazdu, przejazdu lub przyjazdu przenoszonych jeńców. Będą oni mogli rozmawiać z jeńcami bez świadków, a zwłaszcza z ich mężami zaufania, za pośrednictwem tłumacza, jeżeli to jest potrzebne. [...] Delegaci Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża korzystać będą z takich samych przywilejów. [...]”*

d) stron walczących, powstańców, ruchów narodowowyzwoleńczych

Orzeczenie Trybunału Arbitrażowego w sprawie Sudanu

Dnia 22 lipca 2009 roku międzynarodowy Trybunał Arbitrażowy wydał orzeczenie w sporze między Rządem Sudanu a *Sudan People's Liberation Movement/Army* (czyli ruchu powstańczego). Spór dotyczył określenia granic roponośnego regionu Abyei. Na 2011 roku zaplanowano przeprowadzenie referendum na temat niepodległości. Spór oddano pod jurysdykcję Trybunału Arbitrażowego na podstawie porozumienia między stronami, zawartego w 2002 roku. Do utworzenia panelu rozpatrującego sprawę wykorzystano specjalne procedury Stałego Trybunału Arbitrażowego – utworzonego na podstawie umowy międzynarodowej z

1899 roku – umożliwiające orzekanie w sporach z udziałem podmiotów niepaństwowych. Orzeczenie zostało wydane w oparciu o odpowiednie normy prawa międzynarodowego.

Reasumując powyższe wyliczenie: należy pamiętać, że prawo międzynarodowe jest fragmentem dynamicznego procesu reagowania przez państwa na pojawiające się potrzeby społeczności międzynarodowej. Oznacza to, że normy prawa międzynarodowego mogą być, w miarę potrzeb państw i rządowych organizacji międzynarodowych, adresowane do podmiotów dowolnego rodzaju, określając prawa i obowiązki tych ostatnich, czy też wskazując na konsekwencje prawne ich aktów.

2. Niektóre normy prawa międzynarodowego, skierowane bezpośrednio do państw lub rządowych organizacji międzynarodowych, mogą wpływać pośrednio na sytuację prawną osób fizycznych i prawnych.

Np. normy zawarte w umowach o unikaniu podwójnego opodatkowania adresowane są bezpośrednio wyłącznie do państw-stron, określając m.in. dozwolony zakres opodatkowania przez dane państwo dochodów uzyskiwanych przez osoby mające miejsce zamieszkania lub siedzibę w obu umawiających się państwach. Nie trzeba jednak bliżej wyjaśniać, że wskazane normy wpływają jednak pośrednio na sytuację tych osób (niebędących ich bezpośrednimi adresatami). Przykładowo:

Konwencja między Rzeczpospolitą Polską a Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej w sprawie unikania podwójnego opodatkowania i zapobiegania uchylaniu się od opodatkowania w zakresie podatków od dochodu i od zysków majątkowych (Dz.U.06.250.1840).

Powyższa konwencja określa, w którym z zainteresowanych państw opodatkowaniu podlegać będą dochody osób, które np. mają miejsce zamieszkania lub siedzibę w jednym z nich, a dochody osiągają ze źródeł położonych w drugim.

Inaczej rzecz ujmując: konwencja określa wyłącznie prawa i obowiązki zainteresowanych państw w zakresie ich jurysdykcji podatkowej, ale bez wątpienia wpływa ona także na sytuację faktyczno-prawną osób fizycznych.

Jeżeli rozważamy np., czy w Polsce można opodatkować podatkiem dochodowym od osób fizycznych brytyjskie stypendium rządowe otrzymywane przez walijskiego studenta uczącego się na Uniwersytecie Jagiellońskim, to należy wziąć pod uwagę art. 20 tej Konwencji: „Świadczenia otrzymywane na utrzymanie, kształcenie lub odbywanie praktyki przez studenta,

uczni lub praktykanta, który ma lub miał bezpośrednio przed przybyciem do Umawiającego się Państwa miejsce zamieszkania w drugim Umawiającym się Państwie i który przebywa w pierwszym wymienionym Państwie wyłącznie w celu kształcenia się lub odbywania praktyki, nie podlegają opodatkowaniu w pierwszym wymienionym Państwie, jeżeli świadczenia te pochodzą ze źródeł spoza tego Państwa”.

Inny przykład:

Odpowiedzialność za szkody spowodowane zanieczyszczeniem olejami Protokół z 1992 roku w sprawie zmiany Międzynarodowej konwencji o odpowiedzialności cywilnej za szkody spowodowane zanieczyszczeniem olejami z 1969 roku wprowadza możliwości dochodzenia odszkodowania przed sądem krajowym np. od właściciela statku (także przedsiębiorstwa), gdy szkoda powstała na skutek zanieczyszczenia olejami.

Analogiczne regulacje zawarte są w: Konwencji paryskiej w sprawie odpowiedzialności stron trzecich w dziedzinie energii jądrowej; Konwencji wiedeńskiej z 1963 roku o odpowiedzialności cywilnej za szkodę jądrową; Konwencji brukselskiej z 1971 roku o odpowiedzialności cywilnej w dziedzinie przewozów materiałów jądrowych drogą morską.

CECHA III: Prawo międzynarodowe wypływa bezpośrednio z woli suwerennie równych państw.

Suwerenna równość oznacza, że państwa mają równe prawa i obowiązki oraz są równymi członkami wspólnoty międzynarodowej, niezależnie od różnic gospodarczych, społecznych, politycznych lub innego rodzaju. Państwa są równe pod względem prawnym (a zatem w świetle prawa międzynarodowego wola Stanów Zjednoczonych jest tak samo „ważna” jak wola Gabonu). Znajduje to wyraz np. w procedurze głosowania w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ, gdzie głos każdego członka Organizacji „waży” tyle samo.

W konsekwencji powyższego: dane **państwo związane jest zazwyczaj tylko tymi normami prawa międzynarodowego, na które samo wyraziło zgodę** (równy nie może bowiem władczo nakazać [lub zakazać] czegoś równemu sobie).

Ta zasada doznaje jednak pewnych quasi-wyjątków:

1. Na etapie kształtowania się nowej normy zwyczajowej (zwykle jest to proces długotrwały) każde państwo może, co do zasady, skutecznie oświadczyć, że norma ta nie będzie go wiązać,

gdy już się ostatecznie wykrystalizuje (UWAGA: materia dotycząca prawa zwyczajowego poruszona jest w dalszej części wykładu).

Takie państwo określane jest mianem *persistent objector*. Społeczność międzynarodowa może jednak odrzucić protest, gdy krystalizuje się norma zwyczajowa, która ma fundamentalne znaczenie dla społeczności międzynarodowej (tzw. norma *ius cogens*; w tym właśnie przypadku dochodzi do wyjątku od wskazanej wyżej zasady) – np. gdyby jakieś państwo chciało wyłączyć się spod obowiązywania zwyczajowej normy dotyczącej zakazu niewolnictwa lub zakazu segregacji rasowej (to właśnie przykłady norm *ius cogens*).

2. Na państwo, które dopuściło się zbrojnej agresji mogą być nałożone (bez jego zgody) obowiązki, gdy ma to miejsce w ramach „defensywnej” akcji zbrojnej podjętej zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych (przykładem jest Układ Poczdamski z 1945 roku, nakładający pewne obowiązki na Niemcy, niebędące jego stroną);

3. W międzynarodowym prawie umów obowiązuje **zasada *pacta tertiū nec nocent nec prosunt*** (umowa nie może rodzić praw i obowiązków dla państwa niebędącego stroną, o ile nie godzi się ono na to). W praktyce jednak pewne umowy międzynarodowe skutkują faktycznie nie tylko wobec państw-stron, ale także wobec państw trzecich (są to tzw. **umowy o skutku *erga omnes***). Przez „skutkowanie faktyczne” rozumiemy tutaj, że choć państwo trzecie nie ma prawnego obowiązku przestrzegania umowy, której nie jest stroną, to jednak ze względów pozaprawnych (np. ekonomicznych, politycznych itp.) postępuje zgodnie z taką umową.

Umowy o skutku *erga omnes* to umowy, które:

- a) zawarte zostały w ważnym interesie ogólnym,
- b) a ich strony mają zamiar i zdolność zagwarantowania faktycznego przestrzegania postanowień tych umów przez państwa trzecie. Np.

Układ w sprawie Antarktyki z 1959 roku

Stanowi on m.in., że:

- na czas obowiązywania Układu zamrożone zostają roszczenia terytorialne państw do obszaru Antarktydy (roszczenia takie zgłaszane były wcześniej przez: Argentynę, Australię, Chile, Francję, Nową Zelandię, Norwegię i Wielką Brytanię);
- Antarktykę wykorzystuje się wyłącznie w celach pokojowych. Zabrania się w szczególności wszelkich przedsięwzięć o charakterze wojskowym, jak tworzenie baz i fortyfikacji

wojskowych, przeprowadzanie manewrów wojskowych oraz doświadczeń ze wszelkimi rodzajami broni;

- zabrania się wszelkich wybuchów jądrowych na Antarktyce oraz usuwania w tym rejonie odpadów promieniotwórczych.

Art. X stanowi zaś, że: *„Każda z Umawiających się Stron zobowiązuje się do podjęcia odpowiednich wysiłków, zgodnych z Kartą Narodów Zjednoczonych, by na Antarktyce nie prowadzono jakiegokolwiek działalności sprzecznej z zasadami lub celami niniejszego Układu”*.

Zauważmy, że jakkolwiek stronami Traktatu Antarktycznego jest stosunkowo niewiele państw (niepełna 50), to jednak treść art. X oznacza, że niektóre jego postanowienia (np. dotyczące zakazu prób z bronią jądrową) są państwom trzecim „przeciwstawialne” (*opposable*). Ta „przeciwstawialność” stanowi rezultat woli i praktycznej zdolności państw-stron (wśród nich np. ChRL, Francja, Rosja, Stany Zjednoczone, Wielka Brytania + Brazylia, Indie, Japonia, Niemcy) w zakresie zapewnienia respektowania postanowień umowy przez państwa trzecie. Inaczej rzecz ujmując: państwo, które nie jest stroną Traktatu nie jest nim prawnie związane, ale w praktyce nie będzie mogło na Antarktyce prowadzić np. prób z bronią jądrową.

Inny przykład: Artykuł 2 ust. 6 Karty Narodów Zjednoczonych

Przepis ten stanowi, że *„Organizacja dopilnuje, żeby państwa niebędące członkami Narodów Zjednoczonych, postępowały zgodnie z [zasadami Narodów Zjednoczonych] o tyle, o ile mogłoby to być niezbędne do utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa”*.

Załóżmy, że państwo X (niebędące członkiem ONZ) utrzymuje stosunki gospodarcze z państwem Y, pomimo nałożenia na to drugie przez Radę Bezpieczeństwa ONZ całkowitego embarga gospodarczego w związku z jego działalnością naruszającą międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo. Nieprzyłączenie się przez państwo X do embarga może być uznane przez członków ONZ za przyczyniające się pośrednio do naruszania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa przez państwo Y. W rezultacie, członkowie ONZ mogą podjąć przeciwko państwu X pewne działania w celu skłonienia go do przyłączenia się do embarga.

W praktyce jednak powyższy schemat nie zawsze funkcjonował. Np. Szwajcaria (przed wstąpieniem do ONZ) nie przyłączała się (bez negatywnych dla siebie konsekwencji) do sankcji gospodarczych przeciwko Rodezji (dziś: Zimbabwe).

Obecnie znaczenie art. 2.6 Karty jest znikome zważywszy, że członkami ONZ są 193 państwa – choć np. Palestyna ma status nieczłonkowskiego państwa obserwatora ONZ. Nie jest zatem członkiem ONZ, aczkolwiek powinna postępować zgodnie z postanowieniami Karty Narodów Zjednoczonych.

CECHA IV: Społeczność międzynarodowa nie wykształciła centralnej władzy prawodawczej, która stanowiłaby odpowiednik np. parlamentów krajowych.

W konsekwencji, treść norm prawa międzynarodowego zazwyczaj jest wynikiem kompromisu między zainteresowanymi państwami. Z tego powodu normy te nie zawsze odzwierciedlają rzeczywiste potrzeby społeczności międzynarodowej. Widać to na poniższym przykładzie:

Tryb podejmowania decyzji merytorycznych w Radzie Bezpieczeństwa ONZ

Rada Bezpieczeństwa ONZ jest złożonym z 15 państw organem Organizacji Narodów Zjednoczonych, na którym spoczywa odpowiedzialność za utrzymywanie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego. Aby umożliwić Radzie realizację tego celu, przyznano jej (w Karcie Narodów Zjednoczonych) kompetencję do wydawania uchwał (rezolucji), które wiążą państwa członkowskie jako prawo. Przykładowo zatem, w przypadku, gdy państwo X dokonuje zbrojnej agresji przeciwko państwu Y, Rada władna jest wydać rezolucję zobowiązującą wszystkich członków ONZ do nałożenia embarga na stosunki handlowe z państwem-agresorem (tj. X). Jest to zatem środek potencjalnie niezwykle skuteczny.

Zauważyć jednak trzeba, że państwa, które współtworzyły Kartę Narodów Zjednoczonych uzgodniły (jako wynik kompromisu między sprzecznymi interesami zainteresowanych) szczególną procedurę przyjmowania uchwał w Radzie Bezpieczeństwa.

Zgodnie z art. 27 ust. 3 Karty Narodów Zjednoczonych: „Do przyjęcia uchwał Rady Bezpieczeństwa [w sprawach merytorycznych] potrzebna jest zgodność głosów dziewięciu członków [Rady], włączając w to głosy wszystkich [pięciu] stałych członków [a zatem: Chin, Francji, Rosji, Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii]”.

W praktyce weto [UWAGA: wetem jest tylko głosowanie przeciwko rezolucji. Nie oznacza weta wstrzymanie się od głosu czy umyślna nieobecność na głosowaniu] zgłaszane było przez stałych członków wielokrotnie, uniemożliwiając podjęcie decyzji w sytuacjach wymagających szybkiej reakcji.

Np. w 1971 roku, po wkroczeniu wojsk indyjskich do Pakistanu Wschodniego (dzisiejszy Bangladesz), Rada Bezpieczeństwa nie była w stanie przyjąć uchwały potępiającej działanie Indii wyłącznie z powodu weta Związku Radzieckiego.

Innymi słowy, weto zgłaszane jest przez stałych członków zawsze wtedy, gdy dana rezolucja miałaby negatywnie wpływać na interes tego stałego członka lub jego bliskiego sojusznika.

Przykładami takiego stanu rzeczy były próby przegłosowania wiążącej rezolucji w Radzie Bezpieczeństwa ONZ odnoszące się do sytuacji konfliktu zbrojnego w Syrii (trwającego od 2011 roku) – np. skierowanie tzw. „sytuacji syryjskiej” do Międzynarodowego Trybunału Karnego (MTK) w Hadze celem zbadania i osądzenia przypadków np. zbrodni wojennych czy zbrodni przeciwko ludzkości popełnionych w czasie konfliktu – wszystkie rezolucje zgłaszane w tej mierze przez tzw. „świat zachodni” były wetowane przez Federację Rosyjską (lub Chiny).

Podobnie, w 2015 roku Federacja Rosyjska zgłosiła weto, czym uniemożliwiła utworzenie na mocy rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ specjalnego trybunału karnego dotyczącego sprawy zestrzelenia samolotu pasażerskiego malezyjskich linii lotniczych MH17 nad wschodnią Ukrainą w lipcu 2014 r.

Dotychczasowe ustalenia śledczych holenderskich (gros pasażerów stanowili obywatele Królestwa Niderlandów) uprawdopodobniły bezpośrednie zaangażowanie Rosji w zestrzelenie Boeinga – sam proces karny ruszył na mocy niderlandzkiego prawa krajowego w marcu 2020 r., w którym oskarżeni są 3 obywatele Federacji Rosyjskiej i 1 Ukrainy (współdziałający z Rosją i tzw. prorosyjskimi separatystami).

CECHA V: Nie istnieje jednolity międzynarodowy system sędziowski.

W praktyce zatem:

1. Sądy i trybunały międzynarodowe (tzn. tworzone bezpośrednio przez państwa lub powoływane przez organizacje międzynarodowe) są stosunkowo nowym elementem w ramach społeczności międzynarodowej. Dopiero w czasie Drugiej Międzynarodowej Konferencji Haskiej (1907 rok) podjęto próby utworzenia dwóch trybunałów międzynarodowych: *Court of Arbitral Justice* oraz *International Prize Court* (Międzynarodowy Trybunał Łupów). Nie udało się jednak zawrzeć traktatu, który byłby podstawą ich działania.

Dopiero w 1908 roku zaczął funkcjonować Central American Court of Justice (1908-1918).

Współcześnie trybunały i sądy międzynarodowe są stosunkowo nieliczne.

Wybrane sądy i trybunały międzynarodowe:

a. **Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (MTS) z siedzibą w Hadze.** Rozpatruje spory przekazane mu przez strony. Stronami w postępowaniu spornym mogą być wyłącznie państwa. Wydany przez MTS **wyrok** wiąże prawnie państwa będące stronami sporu.

MTS wydaje także tzw. **opinie doradcze** w kwestiach prawnych (na wniosek Zgromadzenia Ogólnego, Rady Bezpieczeństwa oraz innych organów i organizacji wyspecjalizowanych ONZ). Inaczej niż wyroki, opinie doradcze nie wiążą prawnie.

Jest to Trybunał cieszący się szczególnym autorytetem a jego orzeczenia odgrywają ogromną rolę dla rozwoju prawa międzynarodowego.

b. **Międzynarodowy Trybunał Prawa Morza z siedzibą w Hamburgu.** Rozpatruje spory międzypaństwowe powstałe na gruncie Konwencji o Prawie Morza z 1982 roku.

c. **Stały Trybunał Arbitrażowy (STA) z siedzibą w Hadze.** Utworzony w 1899 roku jako instytucja ułatwiająca prowadzenie arbitrażu oraz innych form rozstrzygania sporów między państwami. Współcześnie STA ułatwia rozstrzyganie sporów nie tylko z udziałem państw, ale również organizacji międzyrządowych i podmiotów prywatnych. STA nie jest sądem w tradycyjnym rozumieniu tego słowa: „składa się” z wpisanych na listę arbitrów. Jeżeli zainteresowane podmioty decydują się na poddanie sporu procedurze arbitrażowej, powołują trybunał spośród tych arbitrów zawierając umowę.

d. **Międzynarodowy Trybunał Karny (MTK) w siedzibą w Hadze.** Odpowiedzialność przed nim mogą ponosić osoby fizyczne oskarżone o popełnienie ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości, zbrodni wojennych. Jest to jedyny „stały” międzynarodowy trybunał karny („stały”, tzn. że nie utworzono go ad hoc w związku z konkretnym konfliktem zbrojnym, zob. pkt. e i f poniżej).

e. **Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii z siedzibą w Hadze (MTKJ)** – formalnie zakończył swoją działalność 31 grudnia 2017 roku. Trybunał powołany ad hoc. Odpowiedzialność przed nim mogły ponosić osoby fizyczne oskarżone o popełnienie ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości, zbrodni wojennych w byłej Jugosławii od 1991 roku.

f. **Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy (MTKR) z siedzibą w Aruszy** – formalnie zakończył swoją działalność 31 grudnia 2015 roku. Trybunał powołany ad hoc. Odpowiedzialność przed nim mogły ponosić osoby fizyczne oskarżone o popełnienie ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości, zbrodni wojennych w Rwandzie w ciągu 1994 roku.

g. **Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPC) z siedzibą w Strasburgu.** Rozstrzyga w przedmiocie skarg na naruszenie przez państwa Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Skargi mogą wnosić: osoby fizyczne, osoby prawne, grupy jednostek, organizacje pozarządowe, państwa–strony Konwencji.

h. **Międzypamerykański Trybunał Praw Człowieka (MTPC) z siedzibą w San Jose (Kostaryka).** Rozstrzyga w przedmiocie skarg na naruszenie przez państwa Amerykańskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka. Skargi mogą wnosić: osoby fizyczne, osoby prawne, grupy jednostek, organizacje pozarządowe, państwa–strony Konwencji.

i. **System Rozstrzygania Sporów Światowej Organizacji Handlu.** Rozstrzyga spory międzypaństwowe dotyczące naruszania zobowiązań handlowych.

j. **Międzynarodowe Centrum Rozstrzygania Sporów Inwestycyjnych.** Samo nie rozstrzyga sporów. Oferuje jedynie instytucjonalną i proceduralną bazę, potrzebną do rozstrzygania sporów inwestycyjnych między jednostkami a państwami.

k. **Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) z siedzibą w Luksemburgu.** Do jego zadań należy: kontrola legalności aktów instytucji Unii Europejskiej, czuwanie nad poszanowaniem obowiązków wspólnotowych przez państwa członkowskie, wykładnia prawa wspólnotowego na wniosek sądów krajowych.

2. Nie ma możliwości zaskarżania orzeczeń jednego sądu przed innym sądem, chociaż zdarza się, że namiastka postępowania instancyjnego istnieje w ramach jednego sądu. Np. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości może rozpoznać wniosek o rewizję własnego orzeczenia w razie ujawnienia istotnego faktu nieznanego w chwili wydawania wyroku.

3. Skoro prawo międzynarodowe wynika z woli suwerennie równych państw a sądy i trybunały międzynarodowe ustanawiane są na podstawie prawa międzynarodowego, to znaczy, że spory między państwami mogą być rozstrzygane przez sądy i trybunały międzynarodowe **tylko za zgodą stron sporu.** Przedstawmy tę

dość osobliwą (szokującą?) cechę systemu sprawiedliwości międzynarodowej na przykładzie Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (MTS):

Artykuł 36 Statutu MTS, określający trzy przypadki, w których MTS może rozpatrywać spór między państwami. MTS może orzekać w sporze, który został doń wniesiony, tylko wówczas,

gdy zgodę na to wyraziły wszystkie strony sporu. Zgoda może być wyrażona na trzy sposoby, o czym mówi powołany wyżej przepis:

Orzecznictwu Trybunału podlegają wszelkie spory, które:

- [**pierwszy przypadek**] doń wniosą strony [a zatem państwa mogą na podstawie porozumienia między sobą oddać konkretny spór (już istniejący lub przyszły) do rozstrzygnięcia MTS], [...]

- [**drugi przypadek**] wszelkie sprawy wyraźnie wymienione w Karcie Narodów Zjednoczonych albo w [innych] obowiązujących traktatach i konwencjach [a zatem dowolna umowa międzynarodowa, której stronami są dane państwa, stanowić może, że spory wynikające ze stosowania tej umowy między państwami będą rozstrzygane przez MTS. Np. Protokół fakultatywny do Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych stanowi w art. I: *„Spory wynikające z interpretacji lub stosowania Konwencji [wiedeńskiej o stosunkach konsularnych] podlegają obowiązkowej jurysdykcji Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i [...] mogą być przedkładane Trybunałowi na wniosek każdej strony sporu będącej Stroną niniejszego Protokołu”*

- [**trzeci przypadek**] Państwa, będące stronami Statutu, mogą w każdym czasie oświadczyć, że, w stosunku do każdego innego państwa, które przyjęło takie same zobowiązanie, uznają za przymusową ipso facto i bez specjalnego porozumienia, jurysdykcję Trybunału w [pewnych] sporach natury prawnej [jest to tzw. „klauzula fakultatywna”]. Powyższe oznacza, że każde państwo, które uznało w ten „blankietowy” sposób „przymusową” jurysdykcję MTS może, co do zasady, wszcząć postępowanie przed Trybunałem przeciwko innemu państwu lub państwom, które również „blankietowo” uznało „przymusową” jurysdykcję tego sądu międzynarodowego.

Polska uznała przymusową jurysdykcję MTS oświadczeniem z dnia 25 marca 1996 roku, następującej treści:

„Z upoważnienia Rządu Rzeczypospolitej Polskiej oświadczam, że Rzeczpospolita Polska wycofuje swoją zgodę na obowiązkową jurysdykcję Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości złożoną w dniu 25 września 1990 r. na podstawie art. 36 ust. 2 Statutu Trybunału. Jednocześnie oświadczam, że Rzeczpospolita Polska uznawać będzie, ze skutkiem od dnia 25 września 1996 roku, zgodnie z postanowieniami wyżej wymienionego artykułu za obowiązkową, ipso facto i bez specjalnego porozumienia, w stosunku do każdego innego

państwa przyjmującego takie samo zobowiązanie i pod warunkiem pełnej wzajemności, jurysdykcję wymienionego Trybunału w sporach natury prawnej innych niż:

- a) spory powstałe przed dniem 25 września 1990 r. albo spory powstałe w wyniku faktów lub sytuacji mających miejsce przed tą datą,
- b) spory dotyczące terytorium i granic państwowych,
- c) spory dotyczące ochrony środowiska,
- d) spory dotyczące wierzytelności lub długów zagranicznych,
- e) spory z państwem, które złożyło deklarację o przyjęciu obowiązkowej jurysdykcji Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości na mniej niż dwanaście miesięcy przed wniesieniem pozwu do tego Trybunału,
- f) spory, do rozstrzygnięcia których strony postanowiły zastosować inny sposób pokojowego uregulowania,
- g) spory dotyczące spraw, które zgodnie z prawem międzynarodowym są objęte wyłączną jurysdykcją Rzeczypospolitej Polskiej.

Rząd Rzeczypospolitej Polskiej zastrzega sobie prawo wycofania lub modyfikacji niniejszej Deklaracji w każdej chwili drogą notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Organizacji. [...]”

4. Dodać wreszcie należy, że nie istnieje „centralny” mechanizm odpowiedzialny za wykonywanie orzeczeń sądów międzynarodowych. Przykładowo zatem, o ile **członek ONZ zobowiązany jest wykonać wyrok MTS wydany w sprawie**, w której był stroną, o tyle jednak Karta Narodów Zjednoczonych przewiduje ograniczony mechanizm „wymuszania” wykonania wyroku (egzekucji wyroku). Polega on na zwróceniu się do Rady Bezpieczeństwa ONZ. Zgodnie z art. 94 ust. 2 KNZ: „Jeżeli strona w sprawie nie wykona zobowiązań ciążących na niej z mocy wyroku Trybunału, druga strona może odwołać się do Rady Bezpieczeństwa, która, jeżeli uzna to za konieczne, zaleci lub zadecyduje, jakie środki należy zastosować w celu zapewnienia wyrokowi skuteczności”.

CECHA VI: Nie istnieje jednolita władza wykonawcza, czuwająca nad przestrzeganiem prawa międzynarodowego.

W związku z tym same państwa, dla zapewnienia przestrzegania prawa międzynarodowego i dla ochrony własnych interesów, np.:

1. Wykorzystują **środki dyplomatyczne** (np. negocjacje, mediacje i inne pokojowe metody rozwiązywania sporów międzynarodowych),
2. Wykorzystują **zasadę wzajemności**. Stanowi ona, że państwo nie ma obowiązku spełniania zobowiązania wobec drugiego, jeżeli to drugie nie wypełnia wobec niego analogicznego zobowiązania.

W ostatnim czasie (marzec 2020 r.) w związku z informacyjnym kontekstem epidemii/pandemii koronawirusa Chiny wydalili „nieprzyjaznych im” (w ocenie Pekinu) amerykańskich korespondentów. Było to działanie w następstwie wcześniejszego nakazu USA dotyczącego zredukowania o połowę personelu pięciu chińskich mediów, mających swoje przedstawicielstwa w Stanach Zjednoczonych.

3. Stosują **środki odwetowe** (*countermeasures*);
4. **Używają siły zbrojnej zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych** [ten temat zostanie omówiony w dalszej części wykładu] – np. poprzez samoobronę (obronę przed napaścią zbrojną ze strony innego państwa).

Wspomniane wyżej **środki odwetowe** (*countermeasures*), stosowane są w celu:

- skłonienia innego państwa do przestrzegania prawa międzynarodowego,
- skłonienia innego państwa do zaniechania naruszeń tego prawa.

Do środków tych zaliczamy przede wszystkim:

a) **retorsje**, czyli akty nieprzyjazne, wrogie, ale same w sobie zgodne z prawem międzynarodowym (np. jednostronne: zawieszenie stosunków dyplomatycznych, nałożenie sankcji ekonomicznych, wprowadzenie ograniczeń komunikacyjnych).

b) inne środki odwetowe niepolegające na użyciu siły – **represalia** (np. zawieszenie wykonywania zobowiązań umownych, zamrożenie rachunków bankowych innego państwa). Wniosek – represalia o charakterze zbrojnym są zabronione (choć w praktyce to właśnie w ten sposób chcą usprawiedliwić użycie siły zbrojnej przez siebie). Są one nie tylko nieprzyjazne, wrogie, ale również – w istocie swej – niezgodne z prawem międzynarodowym. Są dozwolone

jedynie w konkretnym przypadku, jako reakcja na łamanie normy prawa międzynarodowego przez inne państwo.

„Legalne” represalia muszą spełniać łącznie następujące warunki:

- przedsięwzięte są przez pokrzywdzone państwo przeciwko państwu odpowiedzialnemu za naruszenie zobowiązania międzynarodowego i mają skłonić to drugie do wykonania zobowiązań;
- są proporcjonalne do pokrzywdzenia;
- przed ich zastosowaniem wezwano państwo, przeciwko któremu miały być podjęte, do wykonania spoczywających nań zobowiązań, chyba że potrzeba przedsięwzięcia środków odwetowych jest nagląca ze względu na konieczność ochrony praw państwa odwołującego się do środków odwetowych;
- przed ich zastosowaniem stosownie poinformowano państwo, przeciwko któremu miały być podjęte, oferując jednocześnie możliwość negocjacji;
- środki odwetowe nie mogą być zastosowane (a jeżeli je zastosowano, to powinny zostać niezwłocznie zawieszane), o ile akt międzynarodowo bezprawny jest zakończony, a spór pozostaje zawisły przed sądem lub trybunałem kompetentnym do wydania wiążącego strony rozstrzygnięcia. Środki odwetowe mogą być jednak stosowane, o ile państwo, które dopuściło się aktu międzynarodowo bezprawnego narusza zasady dobrej wiary w toku postępowania zmierzającego do rozstrzygnięcia sporu;
- stosowanie środków odwetowych powinno zakończyć się niezwłocznie po tym, jak państwo, które dopuściło się aktu międzynarodowo bezprawnego wykonało spoczywające na nim zobowiązanie;
- środki odwetowe nie mogą polegać na naruszeniu: (a) obowiązku powstrzymania się od groźby lub użycia siły zbrojnej, wynikającego z Karty Narodów Zjednoczonych, (b) obowiązków związanych z przestrzeganiem podstawowych praw człowieka, (c) obowiązków wynikających z norm stanowiących *ius cogens*, (d) obowiązku powstrzymywania się od dokonywania (zbrojnych) represaliów naruszających zobowiązania o charakterze humanitarnym;

CECHAVII: Prawo międzynarodowe ma specyficzny system źródeł (o tym: w dalszej części wykładu).

PODSTAWOWE ZASADY PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

Fundamentalne parametry prawne postępowania państw w ramach społeczności międzynarodowej wyznacza siedem zasad. W poniższym ujęciu zostały one sformułowane w 1970 roku przez Zgromadzenie Ogólne ONZ (Deklaracja zasad prawa międzynarodowego dotyczących przyjaznych stosunków i współdziałania państw zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 2625 (XXV), 24 października 1970 roku). Rezolucja została przyjęta przez aklamację i choć samo w sobie nie jest aktem wiążącym, to stanowi interpretację wiążących norm prawa międzynarodowego, zarówno traktatowego (przede wszystkim Karty Narodów Zjednoczonych), jak i zwyczajowego.

ZASADA I: Zasada, że państwa w ich stosunkach międzynarodowych powinny powstrzymać się od groźby lub użycia siły przeciw integralności terytorialnej lub niepodległości politycznej jakiegokolwiek państwa, lub w jakikolwiek inny sposób niezgodny z celami Narodów Zjednoczonych.

W szczególności znaczy to, że:

- Wojna stanowiąca agresję jest zbrodnią przeciw pokojowi, która powoduje odpowiedzialność na podstawie prawa międzynarodowego;
- Każde państwo ma obowiązek wstrzymania się od groźby lub użycia siły celem naruszenia istniejących międzynarodowych granic innego państwa lub jako środka rozwiązywania sporów międzynarodowych, włączając w to spory terytorialne i problemy dotyczące granic państw;
- Państwa mają obowiązek wstrzymania się od aktów odwetu obejmujących użycie siły;
- Każde państwo ma obowiązek wstrzymania się od organizowania, podżegania, pomocy lub uczestnictwa w aktach walki wewnątrzpaństwowej lub aktach terrorystycznych w innym państwie lub godzić się ze zorganizowaną na jego terytorium działalnością mającą na celu popełnienie tego rodzaju aktów, gdy wspomniane w tym paragrafie akty obejmują groźbę lub użycie siły

AKTUALNA KWESTIA – czy właśnie w ten sposób ocenić należy amerykańskie, brytyjskie czy izraelskie operacje polegające na wykorzystaniu dronów bojowych do likwidacji osób podejrzewanych o działalność terrorystyczną, znajdujących się w przestrzeni innych suwerennych państw? Uważna analiza norm prawa międzynarodowego przez pryzmat omawianej „zasady I” wskazuje, że raczej tak.

ZASADA II: Zasada, że państwa powinny załatwiać swoje spory międzynarodowe środkami pokojowymi w taki sposób, by pokój międzynarodowy, bezpieczeństwo i sprawiedliwość nie zostały zagrożone.

ZASADA III: Zasada dotycząca obowiązku niemieszania się w sprawy należące do wewnętrznej jurysdykcji jakiegokolwiek państwa, zgodnie z Kartą.

W szczególności zaś:

- Żadnemu państwu nie wolno używać lub zachęcać do użycia gospodarczych, politycznych lub jakiegokolwiek innego rodzaju środków przymusu mających na celu podporządkowanie drugiego państwa w wykonywaniu jego suwerennych praw oraz celem zapewnienia sobie od niego jakiegokolwiek rodzaju korzyści;
- Żadne państwo nie powinno organizować, pomagać, podburzać, finansować, wywoływać lub tolerować działalności wywrotowej, terrorystycznej lub zbrojnej skierowanej w celu obalenia siłą reżimu innego państwa, bądź wtrącać się do walki wewnętrznej w innym państwie.
- Każde państwo posiada niezbywalne prawo wyboru swojego systemu politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego bez ingerencji w jakiegokolwiek formie ze strony innego państwa.

ZASADA IV: Obowiązek państw współdziałania ze sobą zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych.

ZASADA V: Zasada równouprawnienia i samostanowienia ludów.

W szczególności zaś:

- Wszystkie ludy mają prawo swobodnie określać, bez zewnętrznej ingerencji, ich status polityczny i dążyć do swego gospodarczego, społecznego i kulturalnego rozwoju, zaś każde państwo ma obowiązek szanować to prawo zgodnie z postanowieniami Karty;
- Każde państwo ma obowiązek popierania poprzez wspólną i indywidualną akcję powszechnego szanowania i przestrzegania praw człowieka oraz podstawowych wolności zgodnie z Kartą;
- Każde państwo ma obowiązek powstrzymania się przed jakąkolwiek działalnością przymusową, która pozbawia, wyżej wspomniane przy rozwijaniu niniejszej zasady, ludy ich prawa do samostanowienia, wolności i niezależności.

ZASADA VI: Zasada suwerennej równości państw.

W szczególności zaś suwerenna równość obejmuje następujące składniki:

- Państwa są równe pod względem prawnym,
- Każde państwo korzysta z praw związanych z pełną suwerennością,
- Każde państwo ma obowiązek szanowania osobowości innego państwa,
- Integralność terytorialna i niepodległość polityczna państwa są nienaruszalne.
- Każde państwo ma prawo swobodnie wybrać i rozwijać swój system polityczny, społeczny, gospodarczy i kulturalny,
- Każde państwo ma obowiązek w pełni stosować się w dobrej wierze do swych międzynarodowych zobowiązań oraz współżyć w pokoju z innymi państwami.

ZASADA VII: Zasada, w myśl której państwa mają wypełniać w dobrej wierze zobowiązania wynikające z prawa międzynarodowego.

ŹRÓDŁA PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO W ZNACZENIU FORMALNYM

Aby lepiej zrozumieć, co kryje się pod pojęciem „źródła prawa międzynarodowego w znaczeniu formalnym”, zacznijmy od czegoś bliższego codziennemu doświadczeniu. Otóż wyjaśnijmy, co mamy na myśli mówiąc o źródłach prawa krajowego w znaczeniu formalnym.

Mówiąc o „formach” prawa mamy na myśli pewne warunki formalne, które muszą być spełnione, by regulacje danego rodzaju uzyskały moc prawnie (a nie np. moralnie) wiążącą.

Przykładowo chodzi tu o:

1. warunki podmiotowe (tzn. wiążące normy prawne danego rodzaju mogą być stanowione jedynie przez określone podmioty, np. polski Sejm i Senat w przypadku ustaw krajowych),
2. warunki proceduralne (tzn. wiążące normy prawne danego rodzaju muszą być stanowione w określonym trybie). Owe warunki formalne mogą być odmienne dla różnych źródeł prawa. Przykładowo: „formą proceduralną” polskiej ustawy jest to, że np.

- inicjatywa ustawodawcza przysługuje posłom, Senatowi, Prezydentowi, Radzie Ministrów, a także grupie co najmniej 100.000 obywateli mających prawo wybierania do Sejmu (art. 118 Konstytucji),
- Sejm rozpatruje projekt ustawy w trzech czytaniach (art. 119 Konstytucji),
- Sejm uchwała ustawy zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów, chyba że Konstytucja przewiduje inną większość (art. 120 Konstytucji).

Warto jednak pamiętać, że warunki formalne dla np. rozporządzeń są już odmienne.

Kto ustanawia te „warunki formalne”? W porządkach krajowych zwykle ustawa zasadnicza (konstytucja) określa formy obowiązującego prawa. Np. Konstytucja RP wymienia źródła prawa polskiego w znaczeniu formalnym stanowiąc, że:

Art. 87 i art. 234 Konstytucji RP

„Art. 87. (1) Źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia. (2) Źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są na obszarze działania organów, które je ustanowiły, akty prawa miejscowego”.

„Art. 234. (1) Jeżeli w czasie stanu wojennego Sejm nie może zebrać się na posiedzenie, Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów wydaje rozporządzenia z mocą ustawy w zakresie i w granicach określonych w art. 228 ust. 3-5 [Konstytucji]. Rozporządzenia te podlegają zatwierdzeniu przez Sejm na najbliższym posiedzeniu”.

Odpowiednika konstytucji krajowych na próżno jednak szukać w prawie międzynarodowym. Prawo międzynarodowe nie ma konstytucji rozumianej jako akt regulujący podstawy ustrojowe społeczności międzynarodowej (i wskazujący np. źródła prawa międzynarodowego). Tradycyjnie przyjmuje się jednak, że niepełny katalog źródeł formalnych prawa międzynarodowego wymieniony jest w art. 38 Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości – choć jednak będąc bardziej precyzyjnym należy podkreślić, że art. 38 Statutu MTS wymienia te źródła, które mogą być podstawą orzekania dla samego MTS.

Z art. 38 Statutu MTS wynika, że źródłami prawa międzynarodowego w znaczeniu formalnym są:

- a) konwencje międzynarodowe (UWAGA: „konwencja”, „umowa” „traktat”, „pakt”, etc. – to synonimy!),
- b) zwyczaj międzynarodowy,
- c) zasady ogólne prawa, uznane przez narody cywilizowane.

Za źródła prawa międzynarodowego uznaje się jednak również – obok wymienionych w art. 38 Statutu:

- d) akty jednostronne państw,
- e) wiążące uchwały organizacji międzynarodowych.

Innymi słowy, np. wiążące uchwały Rady Bezpieczeństwa ONZ nie mogą być rewidowane przez MTS co do ich legalności – MTS nie może orzekać w ich sprawie.

Powyższe wyliczenie jest absolutnie kluczowe dla zrozumienia, w jaki sposób prawo międzynarodowe reguluje stosunki w ramach społeczności międzynarodowej. Dlaczego? Otóż (w pewnym uproszczeniu) prawo międzynarodowe składa się jedynie z takich norm, które „mają formę”: konwencji, zwyczaju, ogólnej zasady prawa, wiążącej uchwały organizacji międzynarodowej lub wynikają z aktów jednostronnych. Innymi słowy, tylko normy prawne wynikające z tych źródeł mogą tworzyć uprawnienia i obowiązki dla państw, rządowych organizacji międzynarodowych etc.

Kończąc ten fragment rozważań dodać trzeba, że system prawa międzynarodowego nie jest systemem precedensowym w tym znaczeniu, co *common law* (system brytyjski). Przypomnijmy w tym miejscu, że sędzia *common law* (np. sędzia angielski) skonfrontowany z określonym nowym problemem prawnym, sam ustala regułę rozstrzygnięcia danego przypadku w ten, czy inny sposób, tj. np. na korzyść powoda lub na korzyść pozwanego. Raz sformułowana reguła, musi być, co do zasady, aplikowana jako precedens w innych, podobnych sprawach.

Wyroki sądów międzynarodowych nie mają charakteru precedensowego, tzn., że zawarte w nich reguły rozstrzygnięcia wiążą tylko strony sporu w danej sprawie. Nie ma zatem formalnych przeszkód, by sąd międzynarodowy rozstrzygnął dwie identyczne sprawy w zupełnie różny sposób. Innymi słowy: **wyroki sądów międzynarodowych (podobnie zresztą, jak poglądy znawców prawa międzynarodowego) nie są źródłami prawa międzynarodowego.**